

АРТЮШЕНКО
Ігор Андрійович,
Верховна Рада України,
народний депутат України
aia1984@ukr.net
(м. Київ)

АНТИКОРУПЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР (1990–2000-і роки)

У статті зроблена спроба на основі широкого масиву джерел і наукової літератури з'ясувати основні напрями антикорупційної діяльності Верховної Ради України у земельній сфері. В розвідці підкреслюється, що дана проблема лише почасти переосмислена у науковій літературі, головним чином, через незавершеність суспільно-політичних та соціально-економічних процесів. Тому досі дослідження такого сегменту діяльності органу державної влади перебуває поки що на початковій стадії.

Передусім охарактеризовано складні процеси трансформації у сфері земельних відносин, зокрема роздержавлення землі, формування системи земельних відносин, розвиток оренди тощо. Особливий акцент зроблений на виявленні причин корумпованості даної сфери, з'ясуванні протиріч, які виникали в процесах землеволодіння і землекористування.

Одним із ключових у роботі є аналіз діяльності Верховної Ради України у галузі попередження проявів корупції у сфері земельних відносин. Вказується, що в антикорупційній діяльності Верховної Ради України чільне місце посідали земельні відносини, які особливо гостро постали в процесі роздержавлення землі, як об'єкту правова власності та господарювання, що протікав часто стихійно у вигідному олігархам річниці, полишаючи на узбіччі розгублених і невизначених у своїй хліборобській долі селян. Земельна сфера ставала однією з найбільш корумпованих у системі державного управління.

Аналізуючи наслідки корупції у сфері земельних відносин, автор зазначає, що в Україні корупція перетворилася на одну з найактуальніших проблем, яка вкрай негативно впливала на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. За даними соціологічних досліджень, проблема корупції для українців за своєю значимістю поступалася лише військовим діям на Сході України. Зростало число громадян, які вважали, що основна відповідальність за подолання корупції лежить на їх самих і лише потім від зусиль держави.

Зроблений висновок, що корупція проявлялася, передусім, у формі умисних зловживань посадовими особами органів державної влади, в тому числі і у сфері земельних відносин. Зроблена спроба з'ясувати роль Верховної Ради у протидії і запобіганні корупції, виробленні державної антикорупційної політики, створенні спеціальних антикорупційних органів. Підтверджено, що в Україні були створенні відповідні законодавчі передумови для запобігання та протидії корупції у сфері земельних відносин.

***Ключові слова:** корупція, Верховна Рада України, закон, село, земля, фінанси, політика, антикорупційні закони, запобігання, протидія.*

ANTI-CORRUPTION ACTIVITIES OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE IN THE LAND SECTOR: HISTORICAL MEASUREMENT (1990–2000)

The article attempts to find out the main directions of anti-corruption activity of the Verkhovna Rada of Ukraine in the land sector on the basis of a wide array of sources and scientific literature. In intelligence, it is emphasized that this problem is only partly reconsidered in the scientific literature, mainly due to the incompleteness of socio-political and socio-economic processes. Therefore, the study of such a segment of the state government is still at an early stage.

First of all characterized complex processes of transformation in the field of land relations, in particular denationalization of land, forming a system of land relations, development of a lease, etc. Particular emphasis is placed on identifying the causes of corruption in this area, clarifying the contradictions that arose in the processes of land tenure and land use.

One of the key issues in the work is an analysis of the work of the Verkhovna Rada of Ukraine in the field of prevention of corruption in the field of land relations. It is pointed out that in the anti-corruption activity of the Verkhovna Rada of Ukraine the land relations, which were particularly acute in the process of denationalization of land, as the object of legal property and management, which proceeded spontaneously on the beneficial oligarchs of the anniversary, leaving on the road of confused and uncertainties in its grain production the fate of the peasants. The land sphere became one of the most corrupt in the system of public administration.

Analyzing the consequences of corruption in the field of land relations, the author notes that corruption has become one of the most urgent problems in Ukraine, which has extremely negatively affected the pace of development of the economy of the state, power and society as a whole. According to sociological surveys, the problem of corruption for Ukrainians in its significance was second only to military actions in the East of Ukraine. There was an increase in the number of citizens who believed that the main responsibility for overcoming corruption lies on their own and only later on by the efforts of the state. It is concluded that corruption was manifested, first of all, in the form of intentional abuses by officials of state authorities, including in the field of land relations. An attempt was made to find out the role of the Verkhovna Rada in counteracting and preventing corruption,

developing a state anti-corruption policy, and creating special anti-corruption bodies. It is confirmed that in Ukraine the relevant legislative preconditions for the prevention and counteraction of corruption in the field of land relations were created.

Key words: *corruption, Verkhovna Rada of Ukraine, law, village, land, finance, politics, anti-corruption laws, prevention, counteraction.*

АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЕРХОВНОЙ РАДЫ УКРАИНЫ В ЗЕМЕЛЬНОЙ СФЕРЕ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ (1990–2000-е годы)

В статье предпринята попытка на основе широкого массива источников и научной литературы выяснить основные направления антикоррупционной деятельности Верховной Рады Украины в земельной сфере. В разведке подчеркивается, что данная проблема лишь отчасти переосмыслена в научной литературе, главным образом, из-за незавершенности общественно-политических и социально-экономических процессов. Поэтому до сих пор исследования такого сегмента деятельности органа государственной власти находится пока на начальной стадии.

Прежде всего, охарактеризованы сложные процессы трансформации в сфере земельных отношений, в частности, разгосударствление земли, формирование системы земельных отношений, развитие аренды и тому подобное. Особый акцент сделан на выявлении причин коррумпированности данной сферы, выяснении противоречий, которые возникали в процессах землевладения и землепользования.

Одним из ключевых в работе является анализ деятельности Верховной Рады Украины в области предупреждения проявлений коррупции в сфере земельных отношений. Указывается, что в антикоррупционной деятельности Верховной Рады Украины ведущее место занимали земельные отношения, особенно остро встали в процессе разгосударствления земли, как объекта правовой собственности и хозяйствования, протекал часто стихийно в выгодном олигархам годовщины, оставляя на обочине растерянных и неопределенных в своей земледельческой судьбе крестьян. Земельная сфера становилась одной из самых коррумпированных в системе государственного управления.

Анализируя последствия коррупции в сфере земельных отношений, автор отмечает, что в Украине коррупция превратилась в одну из самых актуальных проблем, которая крайне негативно влияла на темпы развития экономики государства, власть и общество в целом. По данным социологических исследований, проблема коррупции для Украинской по своей значимости уступала только военным действиям на Востоке Украины. Росло число граждан, которые считали, что основная ответственность за преодоление коррупции лежит на их самих и только потом от усилий государства. Сделан

вывод, что коррупция проявлялась, прежде всего, в форме умышленных злоупотреблений должностными лицами органов государственной власти, в том числе и в сфере земельных отношений. Сделана попытка выяснить роль Верховной Рады в противодействии и предотвращении коррупции, выработке государственной антикоррупционной политики, создании специальных антикоррупционных органов. Подтверждено, что в Украине были созданы соответствующие законодательные предпосылки для предотвращения и противодействия коррупции в сфере земельных отношений.

Ключевые слова: коррупция, Верховная Рада Украины, закон, село, земля, финансы, политика, антикоррупционные законы, предотвращение, противодействие.

У кінці ХХ–ХХІ ст. перед Україною постало глобальне завдання боротьби з корупцією як явищем, яке проявлялося практично у всіх сферах українського суспільного життя. Піднята тема як важлива соціальна проблема побічно з'ясовувалася при висвітленні різних питань історії економічних відносин, політичних процесів. Авторами публікацій були відомі фахівці у галузі філософії, соціології, політології: Г. Кохан, В. Журавський, М. Мельник, В. Валле.

Аналітикою підтверджено, що зміни у земельних відносинах не отримали логічного завершення та суспільного визначення, підтримки й необхідного фінансово-ресурсного забезпечення. Експертний аналіз, показував, що здійснення заходів з основних напрямів інституційного та законодавчого забезпечення залишалось вирішеним лише на 48% [12].

В останні десятиріччя непослідовність реформування у сфері земельних відносин призвела до офіційного визнання багатьох факторів корумпованості сфери земельних відносин. Підприємці та звичайні громадяни змушені були сплачувати величезні суми хабарів чиновникам, які розпоряджалися державними і комунальними землями, погоджували проектну документацію, реєстрували земельні ділянки [5].

Корупція в земельних відносинах виявлялася у наступних напрямках: надання недостовірної інформації, наприклад, щодо цільового використання або наявності вільних земель чи земель запасу і відмова в наданні права власності чи оренди через неправомірне застосування законодавства і навпаки,

неправомірне надання земель; затягування часу оформлення права власності на земельну ділянку в органах влади, які оформляли і виготовляли правові титули на право власності; затримка з видачею відповідних документів і погоджень у різних інстанціях [12].

Про масштаби поширення корупції у земельних відносинах, або як її аналітики називали «земельна корупція», свідчили статистичні дані. Лише 2012 р. правоохоронні органи викрили 1774 злочинів у даній сфері. Порухення мали місце майже на кожному другому перевіреному сільськогосподарському підприємстві. Із числа викритих злочинів 1034 (або 75,5%) склали злочини у сфері службової діяльності, в тому числі 207 фактів хабарництва. Засуджено було лише 186 осіб, у тому числі до реальної міри покарання 39 осіб [1]. Таким чином, хабарництво продовжувало залишатися найбільш поширеним правопорушенням у сфері земельних відносин.

У кримінальних справах, які розслідували органи прокуратури упродовж 2011 р. суми збитків, заподіяних корупційними злочинами, склали майже 680 млн грн. [3]. Загалом було встановлено незаконні оборудки із земельними ресурсами на площі 25,4 тис. га. Сума матеріальних збитків від цього склала 507,8 млн грн. Із незаконного обігу були вилучені 4,8 млн га. земельної площі [4].

Проте в цілому ефективність діяльності правоохоронних органів з виявлення і запобігання корупції у земельній сфері залишалася низькою. Викривалися правопорушення і притягувалися до відповідальності, в основному, посадові особи нижчої ланки.

Вітчизняне антикорупційне законодавство тривалий час не передбачало єдиного органу, який би координував роботу всіх правоохоронних органів у цьому напрямку. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. цю діяльність закріплював за органами прокуратури, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю. Міністерства внутрішніх справ України, та податкової поліції, Служби безпеки України, Військовою службою правопорядку, Збройних сил України [2].

Правоохоронними органами регулярно (хоча і не завжди ефективно) викривалися факти одержання неправомірної вигоди та корупції з боку посадовців, уповноважених здійснювати розпорядчі функції під час здійснення операцій із землею. Найчастіше предметом посягань були землі сільськогосподарського призначення. На 2017 р. із загальної кількості виявлених кримінальних правопорушень майже третина пов'язувалася з протиправними оборудками саме з ними [11]. Земельна корупція зачіпала практично всі гілки влади, оскільки вони прямо чи опосередковано мали відношення до земельних відносин. Найбільш масштабними вони залишалися в органах влади, які безпосередньо розпоряджалися земельними ресурсами. За підрахунками аналітиків через корупційні схеми у земельних питаннях Україна щороку втрачала близько 7 млрд дол. США інвестицій [10].

За оцінками правознавців, антикорупційне законодавство ухвалене Верховною Радою України упродовж 2000-х років у цілому врахувало напрацьовані світовою практикою принципи запобігання та протидії корупції. Це дозволяло сформувані відповідні засади суспільно-політичної і державної діяльності в цьому напрямі. Конституція України та інші закони України виконують роль гаранта верховенства права у державному і громадському житті, їх діяльність була направлена на збереження прав людини, попередження дискримінації, забезпечення рівності перед законами, доступ до правосуддя. Антикорупційні закони України враховували принцип законності, коли законодавчі, виконавчі та судові гілки влади організовували свою діяльність на засадах прописаних у законах. Закони України формувалися з врахуванням комплексного підходу до протидії корупції, що включали в себе не лише правові, а й політичні, соціально-економічні та інформаційні та інші заходи. Враховувався принцип комплексності, який закріплювався Конвенцією ООН проти корупції, яка визначала не лише конкретні види відповідальності за них, а й діяльність відповідних органів з реалізації заходів протидії та запобігання цьому явищу. Закон України «Про запобігання корупції» закріпив такі принципи як невідворотність відповідальності за вчинення корупційних та

пов'язаних з корупцією правопорушень, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, участі громадськості у заходах із запобігання, забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків тощо [6].

Разом з тим, міжнародні експерти зазначали, що створена Верховною Радою України та іншими законодавчими суб'єктами, система залишалася багато в чому викривленою і описовою. В правових, демократичних державах, традиційно правова система вибудовувалася і працювала на засадах Конституції, яка вказувала на ідею, закону, який встановлював правила, та процедур, за допомогою яких забезпечувався порядок. Українські ж закони, залишалися тим, що в Європі і США називали процедурами, в яких детально описувалися речі.

Перші ухвалені Верховною Радою України антикорупційні закони лише частково відповідали міжнародним правовим актам, зокрема, Конвенції ООН проти корупції. Прийнятий Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» став лише першим кроком у цьому напрямі.

Очевидно, що політичним прорахунком законотворців стало і скасування закону «Про відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення», з огляду на те, що наявність такої відповідальності закріплювалася у ратифікованій Україною Конвенції ООН проти корупції. Такі ж рекомендації містилися і в Конвенції Ради Європи «Про корупцію у контексті кримінального права» ухваленій в 1999 р., яка передбачала відповідальність осіб за давання хабара, посередництво та відмивання грошей.

В Україні протягом тривалого часу продовжували переважати лише кримінальні норми протидії корупції. Інші галузі права, і особливо цивільне законодавство практично не використовувалося у якості інструмента протидії незаконному збагаченню чиновників. Відомо, що більшість країн, які досягли успіху пішли шляхом введення в кримінальний процес презумпції вини чиновника, коли той чиновник, який не міг пояснити походження власних статків вважався корупціонером.

В українському законодавстві зберігалася лише одна презумпція – презумпція невинуватості, яка закріплювалася ст. 62 Конституції України та Кримінально-процесуальним кодексом України. Її суть полягала в тому, що не обвинувачений повинен доводити свою невинуватість, а держава – доказувати висунуте обвинувачення [9, с. 13]. Таким чином, в Україні при запобіганні незаконному збагаченні не використовувалися норми цивільного права, а також набутий світовий досвід боротьби з службовими зловживаннями. Доповнення українського цивільного законодавства нормою про відповідальність за незаконне збагачення в руслі презумпції вини постійно відкладалося Верховною Радою України.

Не спрацьовували норми антикорупційних законів про декларування доходів чиновників. Передбачалося обов'язкове декларування доходів і витрат чиновників. Проте, кампанія з декларування не мала успіху і не впливала на зменшення корупції в Україні. За всі роки дії цієї норми за необ'єктивність декларування доходів не було притягнуто до відповідальності жодного чиновника. Закони «Про державну службу» і «Про засади запобігання та протидії корупції» не прописували, на яку саме державну структуру покладалася контроль за об'єктивним декларуванням доходів і витрат чиновників різних рівнів влади.

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. дав визначення понять корупційне правопорушення і корупція, суб'єктів відповідальності за дане правопорушення. Законом корупційне правопорушення прописувалося як умисне діяння, що містило ознаки корупції, за яке законом установлювалися кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність. Корупція розглядалася як використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного

використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [2].

У центр вітчизняної корупційної системи постав новий чиновник, який уже без страху перед репресіями тоталітарного радянського режиму, опинився в суспільстві без керма і вітрил, і по-своєму керувався принципом: усе дозволено, що не заборонено законом. Це в умовах, коли значна частина суспільних відносин залишалася законодавчо не врегульованою [9, с. 15].

Законодавство України не забезпечувало належного рівня для продуктивності у підходах до формування державного адміністративного апарату. В Україні складалася традиція, коли часто з приходом до влади того чи іншого Президента України чи політичної сили змінювався і державний апарат згори до низу, що сприяло поширенню корупції. Тому чиновники, знаючи, що на посаді вони тимчасово, у більшості випадків, поспішали взяти від влади все, що можна. В результаті склалася система, за якої чиновники користувалися державною кишенею, як власною, їздили на найдорожчих автомобілях і жили у розкошах. Виконання професійних обов'язків пов'язувалося з бізнесом, політичними інтересами, що вступало в конфлікт інтересів. Розпочата адміністративна реформа кардинально не могла забезпечити формування нових правил діяльності державних службовців. Реформування влади було передано до рук бюрократичного апарату, коли структурні зміни лягли на плечі міністерських чиновників. Довільно формувалося конкурентне середовище в надрах державного апарату, коли б перевагу мали ті чиновники, які пройшли спеціальну управлінську підготовку, мали ґрунтовні освіти тощо.

В Україні ріст масштабів корупції був можливим через відсутність твердої політичної волі у керівництва держави, невмінні або небажанні належно організувати антикорупційну роботу. Протягом 1990–2000-х років в Україні було ухвалено три концепції боротьби з корупцією, два закони про боротьбу з корупцією (а всього близько 100 антикорупційних нормативних актів) [9, с. 12].

Серед основних причин поширення корупції в Україні став ціннісний вакуум, що виник в українському суспільстві за умов відмови від цінностей

радянської доби й повільного формування нових. Заповнюючи його, псевдоцінності пропагували, насамперед, збагачення, вседозволеність, досягнення особистої мети в будь-який спосіб, нівелювання моральних цінностей.

Поширенню корупції сприяла також і фактично спонтанна демократизація суспільного життя, яка за слабких державних і громадянських інститутів набувала ознак хаосу, перетворювалася на продаж посад, привілеїв, пільг, вигідних економічних і політичних рішень [9, с. 11].

Не спрацьовувала норма законів про експертизу правових актів органів влади на їхню антикорупційність. Експертиза таких актів обласної та районної влади, де приймалися основні рішення в законах не передбачалися, хоча в кожній області і районі були органи, зокрема управління юстиції, які мали проводити цю роботу. Не випадково, зберігалася безконтрольність при роздачі земельних угідь навколо міст.

Корупційну складову мала практика ухвалення рішення щодо розпорядження землею. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної і комунальної власності» від 6 вересня 2012 р. до земель комунальної власності, відніс землі, які перебували в межах населених пунктів і якими розпоряджалися місцеві органи влади. Ці землі займали 12,4% території України. Решта земель сільськогосподарського призначення визнавалася власністю держави, яка реалізувалася через чиновників органів державної влади, які не обиралися на місцевому рівні, а призначалися «згори». Таким чином, селяни позбавлялися права розпорядників землею. Реальними розпорядниками близько 6 млн га, були чиновники, які від імені держави мали право передавати земельні ділянки в приватну власність, надавати землю в оренду, узгоджувати розмір орендної плати і строку оренди, змінювати умови укладання договорів оренди ділянок, їх поновлення тощо. Чиновники Держземагенства України ввели корупційну практику присвоєння «реєстраційних номерів» ухваленим наказами місцевими землепорядними органами наказами створивши т. зв. «єдине програмне

забезпечення». Практично цим самим чиновники створювали штучні перешкоди діяльності місцевих органів влади, з тим аби одноосібно мати змогу визначати розпорядника землі.

В Україні також тривала комерціалізація земельно кадастрових послуг, передусім пов'язаних з реєстрацією земельних ділянок. Зберігався монопольний доступ територіальних органів Держземагенства України до інформації про відомості про права власності на землю. Простір для корупційних зловживань мала також фіскальна політика у сфері землекористування. Податковий кодекс України дозволив встановити орендну плату у вигляді податку в діапазоні до 12% нормативної грошової оцінки земельної ділянки. Таким чином, був створений «простір для домовленостей» недоброчесних чиновників органів держвлади і органів місцевого самоврядування, які розпоряджалися землями державної і комунальної власності. Таким чином, мали місце корупційні змови чиновників – розпорядників і орендарів земельних ділянок, внаслідок яких штучно «мінімізувалася» плата за землю, через що недоодержували бюджети сіл [8].

Вітчизняне антикорупційне законодавство у земельній сфері в своєму розвитку пройшло кілька взаємопов'язаних етапів, для яких властивою була різна інтенсивність ухвалення законів, їх змістове наповнення, а також характер використання. В 1992–1998 рр. на тлі повільного суспільного усвідомлення небезпеки корупції, Верховна Рада України ухвалила низку нормативно-правових актів які наповнювалися констатуючими фактами зловживання службовим становищем, порушенням законодавства, тощо. Поняття «корупція» вперше в законодавчій практиці з'явилося після ухвалення в 1992 р. Верховною Радою України Постанови «Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом». В цьому документі термін корупція вживався паралельно з такими поняттями як «мафія» і «тіньова економіка». Ухвалена в 1993 р. Постанова Верховної Ради України «Про державну програму боротьби зі злочинністю» передбачила підготовку і внесення на розгляд законопроектів

щодо боротьби з корупцією. Уперше на законодавчому рівні трактування явища корупції відбулося у Законі України «Про боротьбу з корупцією», ухваленому Верховною Радою України в 1995 р. Водночас, даний закон і постанови Верховної Ради ухвалювалися без врахування на законодавчому рівні причин і природи корупції в земельній сфері, ступеню корумпованості процесів роздержавлення землі, приватизації, змін форми господарювання на селі тощо. Положення їх мали фрагментарний і констатуючий характер, а сама процедура ухвалення відбувалася за принципом «кількісного накопичення». Крім того, суттєвими прогалинами антикорупційних документів були розмиті словосполучення, які неможливо було виміряти, типу: «рішуче посолити боротьбу», «поліпшення правового регулювання», «зміцнення законності і правопорядку».

На другому етапі формування антикорупційного законодавства у сфері земельних відносин який тривав протягом 1999–2009 рр. відбувалося кількісне напрацювання законів. На основі імплементації міжнародних антикорупційних документів. Для України особливе значення мала практика країн, які успішно реалізували антикорупційні програми на державному і громадському рівні. Найуспішнішими в цьому плані виявилися Німеччина, Сінгапур, Великобританія, Нідерланди. В Нідерландах діяла трьохступенева система протидії корупції. Перший і другий рівень представляли відповідно відділи внутрішніх справ, які функціонували у більшості державних установ і організацій, а також так звана Служба Громадського Звинувачення. Дієву антикорупційну складову в Нідерландах мали положення чинного кримінального законодавства, які забезпечені широким набором правових засобів, зокрема положення Кримінального Уложення Королівства Нідерланди від 1881 р. Наприкінці минулого і початку нинішнього століття в протидію з корупцією в країні було долучена і державну антикорупційну стратегію під назвою «політика національної чесності», яка включає численні соціальні і правові норми та інститути, спрямовані на виховання і закріплення в суспільстві стійких моральних принципів, встановлення юридичних дозволів і

заборон, які зарекомендували себе найбільш ефективними. Важливу роль у протидії корупції відігравала культура, як форма взаємодії людей у суспільстві. Основним принципом національної антикорупційної політики Нідерландів було «стимулювання чесності», що мало безпосереднє відношення до культури [13, с. 65]. Антикорупційна система Великобританії характеризувалася наявністю високих стандартів громадянської поведінки, ефективним соціальним контролем за державними службовцями, скасування парламентського імунітету для депутатів які вчинили корупційні дії. Основу антикорупційного законодавства складають Закон про хабарництво в публічних організаціях 1889 р. і закони про попередження корупції 1906 і 1916 рр. [13, с. 64].

Закон України «Про засади запобігання корупції» від 2009 р. зафіксував визначення корупції як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки. Крім того, він пропонував антикорупційні дії впроваджувати шляхом обмежень і заборон.

На третьому етапі розвитку антикорупційного законодавства, тривав протягом 2010–2018 рр. відбувалося формування інституційного забезпечення боротьби з корупцією у земельній сфері. Слід зазначити, що Україні довелося спочатку створювати вітчизняне антикорупційне законодавство, оскільки не збереглася історична тяглість даного процесу. Відомо, що закони Російської імперії XIX ст. що діяли на території України втратили з певних причин своє значення. В кінці XX ст. Україна також не поспішала освоювати міжнародний досвід антикорупційної діяльності. Невиправдано затягувалася імплементація до вітчизняного законодавства принципів антикорупційної роботи міжнародних організацій відображених у відповідних документах.

У такий спосіб зневажалася дія такого документу як Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3514 ухвалена 15 грудня 1975 р., у якій містився заклик до урядів усіх країн вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання і протидії корупції. В 1990 р. на восьмому конгресі

ООН, який відбувся у Гавані були ухвалені «Практичні заходи боротьби з корупцією», за якими уряди країн мали вирішити такі завдання для подолання корупції: проаналізувати адекватність свого кримінального законодавства, включаючи процесуальні норми, з тим щоб реагувати на всі види корупції і розробити адміністративні та регулятивні механізми попередження корупції і встановити процедури виявлення, розслідування та засудження корумпованих посадових осіб і розробити правові положення для кодифікації коштів та майна, набутих у результаті корупції; вжити відповідних заходів з відношення до підприємств, причетних до корупції.

Антикорупційне законодавство мало репресивний характер. Воно регламентувало односторонній підхід до подолання даного явища, зокрема передбачало покарання лише державних чиновників. При цьому ним не передбачалися заходи, які б усували фактори, що живили і породжували корупцію [7, с. 60].

Вітчизняні антикорупційні закони односторонньо формувало коло суб'єктів корупції. Закон України «Про боротьбу з корупцією», закріплювали положення що корупція це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, тобто державних чиновників, в українському суспільстві сформувався стереотип що лише вони вчиняють такі дії. Крім того, в суспільстві формувалося толерантне ставлення до даного явища, зберігалось прагнення його використати в якості «ефективної рушійної сили» соціальних відносин. Таке ставлення суспільства до корупції спричиняла її поширення практично в усіх сферах.

Список використаних джерел та літератури

1. Гега П. Т. Реалії прояву та протидії корупції у сфері земельних відносин в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 98–102.

2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 10.06.2016. *Відомості Верховної Ради*. 2011. № 40. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (дата звернення : 03.12.2018).

3. Звіт Міністерство Юстиції України про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2011 році. URL : <http://minagro.gov.ua/node/8997> (дата звернення : 03.12.2018).

4. Земельні відносини в Україні : зб. інформаційно-аналітичних матеріалів (1991–2010 роки) / уклад. В. Г. Горбулін, Л. Д. Греков, А. Д. Юрченко ; за заг. ред. В. П. Горбуліна, Київ : Істина, 2010. 136 с.

5. Іванова А. І. Інституційне забезпечення системи оподаткування земельних відносин в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Міжнародні економічні відносини та світове господарство* / голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород : видав. дім «Гельветика», 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 149.

6. Іванцов В. О. Принцип запобігання та протидії корупції: аналіз антикорупційного законодавства. *Правові, економічні та соціальні аспекти протидії корупції* : матеріали наук.-практ. семінару, м. Миколаїв, 20–21 трав. 2016 р. Миколаїв : НУК, 2016. 67 с.

7. Костенко Б. О. Імплементация європейських стандартів запобігання та боротьби з корупцією в національне законодавство : навч.-метод матеріали. Київ : НАДУ. 2013. 60 с.

8. Мартин А. Г. Корумпованість земельних відносин в Україні : причини і шляхи подолання. *Землеустрій і кадастр*. 2014. № 2. С. 33–48.

9. Невмержицький Є. Політико-правовий аналіз механізмів протидії зловживання у державному апараті. *Віче*. 2012. № 2. С. 12–15.

10. Рибаківа І. Через корупційні схеми у «земельній» сфері країна втручає сім мільярдів доларів інвестицій. *Газета по-українськи*. 2011. 4–9 листоп.

11. Цвіркун Н. Ю. Деякі аспекти корупції в сфері земельних відносин. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 берез. 2017 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінологічна асоціація України. Харків : ХНУВС. 2017. 228 с.

12. Шарій Г. І., Тимошевський В. В. Інституційне забезпечення розвитку земельних відносин в аграрному секторі. *Кримський економічний вісник*. 2013. № 3 (04). С. 248–251.

13. Шкуропат О. В. Ефективність антикорупційної політики у сфері земельних відносин. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. : Управління*. 2013. Вип. 4. С. 371–384.

References

1. Gega, P. T. (2012). *Realii proyavu ta protidii korupcii u sferi zemel'nih vidnosin v Ukraini* [Realities of manifestation and counteraction of corruption in the field of land relations in Ukraine]. *Borot'ba z organizovanoyu zlochinnistyu i korupciyu (teoriya i praktika)* [Fighting Organized Crime and Corruption (theory and practice)]. 2. 98–102. [in Ukrainian].

2. (2011). *Pro zasadi zapobigannya i protidii korupcii: Zakon Ukraini vid 10.06.2016* [On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption : Law

of Ukraine dated June 10, 2016]. *Vidomosti Verhovnoi Radi* [Information from the Verkhovna Rada]. 40. URL : //http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17 (last accessed : 03.12.2018). [in Ukrainian].

3. (2011). *Zvit Ministerstvo Yusticii Ukraini pro rezul'tati provedennya zahodiv schodo zapobigannya i protidii korupcii u 2011 roci* [Report of the Ministry of Justice of Ukraine on the results of carrying out measures to prevent and counteract corruption in 2011]. URL : <http://minagro.gov.ua/node/8997> (last accessed : 03.12.2018). [in Ukrainian].

4. Gorbulin, V. P., Grekov, L. D. and Yurchenko, A. D. compls. ; Gorbulin, V. P. ed. (2010). *Zemel'ni vidnosini v Ukraïni : zb. informacii-analitichnih materialiv (1991–2010 roki)* [Land relations in Ukraine : collection of information and analytical materials (1991–2010)]. Kiev : Istina, 136. [in Ukrainian].

5. Ivanova, A. I. (2016). *Instituciine zabezpechennya sistemi opodatkovannya zemel'nih vidnosin v Ukraini* [Institutional provision of the system of taxation of land relations in Ukraine]. *Naukoviy visnik Ujgorods'kogo nacional'nogo universitetu. Ser. : Mijnarodni ekonomichni vidnosini ta svitove gospodarstvo* [Scientific herald of Uzhgorod National University. Ser : International economic relations and world economy]. Ujgorod : vidav. dim «Gel'vetika». 7, 1. 149. [in Ukrainian].

6. Ivancov, V. O. (2016). *Princip zapobigannya ta protidii korupcii: analiz antikorupciinogo zakonodavstva* [Principle of prevention and counteraction to corruption : analysis of anti-corruption legislation]. *Pravovi, ekonomichni ta social'ni aspekti protidii korupcii : materialy nauk.-prakt. seminaru, m. Mikolaïv, 20–21 trav. 2016 r.* [Legal, economic and social aspects of counteraction to corruption : materials of sciences-practice workshop, Mykolaiv, May 20–21. 2016]. Mikolaiv : NUK, 67. [in Ukrainian].

7. Kostenko, B. O. (2013). *Implementaciya evropeis'kih standartiv zapobigannya ta borot'bi z korupciyu v nacional'ne zakonodavstvo : navch.-metod materialy* [Implementation of European Standards for the Prevention and Fighting of Corruption in the National Legislation : Educational Method Materials]. Kyiv : NADU, 60. [in Ukrainian].

8. Martin, A. G. (2014). *Korumpovanist zemel'nih vidnosin v Ukraini : prichini i shlyahi podolannya* [Corruption of land relations in Ukraine : causes and ways of overcoming]. *Zemleustrii i kadastr* [Land system and cadastre]. 2. 33–48. [in Ukrainian].

9. Nevmerjickiy, E. (2012). *Politiko-pravoviy analiz mehanizmv protidiy zlojvivannya u derjavnomu aparati* [Political and legal analysis of the mechanisms of counteracting abuses in the state apparatus]. *Viche* [Veche]. 2. 12–15. [in Ukrainian].

10. Ribakova, I. (2011). *Cherez korupciini shemi u «zemel'nii» sferi kraïna vtruchae sim mil'yardiv dolariv investicii* [Through the corruption schemes in the «land» sphere, the country intervenes in the \$ 7 billion investment]. *Gazeta po-ukrains'ki* [Newspaper in Ukrainian] 4–9 listop. [in Ukrainian].

11. Cvirkun, N. Yu. (2017). *Deyaki aspekti korupcii v sferi zemel'nih vidnosin*. [Some aspects of corruption in the field of land relations]. *Kriminal'no-pravovi ta kriminologichni zasadi protidii korupcii : zb. tez dop. V Mijnar. nauk.-prakt. konf., m. Harkiv, 31 berez. 2017 r.* [Criminal Law and Criminological Principles of

Combating Corruption : Collection of Abstracts of V International Conference on Scientific and Practical Conference, Kharkiv, March 31, 2017] / Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv National University of Internal Affairs, Criminological Association of Ukraine / Harkiv : HNUVS, 228. [in Ukrainian].

12. Shariy, G. I. and Timoshevs'kiy, V. V. (2013). *Instituciine zabezpechennya rozvitku zemel'nih vidnosin v agrarnomu sektori* [Institutional support for the development of land relations in the agrarian sector]. *Krims'kii ekonomichnii visnik* [The Crimean Economic Herald]. 3 (04). 248–251. [in Ukrainian].

13. Shkuropat, O. V. (2013). *Efektivnist antikorupciinoi politiki u sferi zemel'nih vidnosin*. [The fecundity of anticorruption policy in the field of land relations]. *Naukoviy visnik Akademii municipal'nogo upravlinnya. Ser. : Upravlinnya*. [Scientific Herald of the Academy of Municipal Management. Ser. : Management]. 4. 371–384. [in Ukrainian].

Рецензент:

Кучер В.І., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 10.12.2018 р.